

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

**Česká meziválečná avantgarda ve vybraných učebnicích pro střední
školy**

Bakalářská práce

Autor: Brigita Králová

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice (Bc. učitelství)

Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Nella Mlsová, Ph.D.

Oponent práce: Mgr. Jan Bílek, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Brigita Králová

Studium: P19P0366

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Historie se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: **Česká meziválečná avantgarda ve vybraných učebnicích pro střední školy**

Název bakalářské práce AJ: Czech interwar avantgarde in chosen textbooks for high schools

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce je zaměřena na to, jakým způsobem je česká meziválečná avantgardní literatura zpracována v učebnicích a čítankách pro střední školy a jakou měrou je zde zastoupena. Předmětem zkoumání je i výběr ukázek děl avantgardních spisovatelů v učebních textech.

ANDREE, Lukáš, DOROVSKÁ, Ivana, ŠEBELOVÁ, Lenka. *Literatura pro 3. ročník středních škol*. 1. vyd. Praha: Didaktis, 2009, 160 s. ISBN 978-80-7358-135-0.

BLAŽKE, Jaroslav. *Kouzelné zrcadlo literatury: Sny a realita moderního světa*. 1. vyd. Praha: Velryba, 2003, 295 s. ISBN 80-85860-15-5.

HOFFMANN, Bohuslav. *Literatura III: Výbor textů, interpretace, literární teorie*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1999, 295 s. ISBN 80-7183-179-4.

JAKUBÍČEK, Daniel. *Literatura v souvislostech 3*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2011, 256 s. ISBN 978-80-7238-991-9.

JIŘIČKOVÁ, Eva. *Nová literatura 3*. 1. vyd. Praha: Taktik, 2018, 112 s. ISBN 978-80-7563-109-1.

MARTINKOVÁ, Věra a kol. *Literatura 3: Dějiny literatury pro 3. ročník středních škol*. 3. vyd. Praha: Trizonia, 1995, 136 s. ISBN 80-85573-13-X.

NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura pro 3. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 1999, 168 s. ISBN 80-7168-661-1.

SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce pro střední školy*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2008, 176 s. ISBN 978-80-253-0652-9.

SOUKAL, Josef a kol. *Literatura pro III. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: SPN, 2003, 336 s. ISBN 80-7235-227-X.

Zadávací pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Nella Mlsová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Jan Bílek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 23.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Česká meziválečná avantgarda ve vybraných učebnicích pro střední školy vypracovala pod vedením vedoucí závěrečné práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 22.6.2022

Anotace

KRÁLOVÁ, Brigita. *Česká meziválečná avantgarda ve vybraných učebnicích pro střední školy*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 44 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá českou meziválečnou avantgardou ve vybraných učebnicích pro střední školy. Práce se zaměřuje na pojetí avantgardy, na zařazení uměleckých směrů do tohoto hnutí a na zastoupení avantgardních spisovatelů a jejich děl v učebních textech. Cílem práce je zhodnotit poznatky z příruček.

Klíčová slova: avantgarda, učebnice, čítanky

Annotation

KRÁLOVÁ, Brigita. *Czech interwar avantgarde in chosen textbooks for high schools*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2022. 44 pp. Bachelor Degree Thesis.

Bachelor degree thesis addresses the Czech interwar avantgarde in chosen textbooks for high school education. This paper focuses on the overall concept of avantgarde, the subsumption of artistic movements to this movement, and the representation of avantgarde artists and their publications in school literature. The aim of the thesis is to assess the knowledge from textbooks.

Keywords: avantgarde, textbooks, reading-books

Obsah

Úvod	1
1 Řada <i>Literatura 1–4</i> a <i>Čítanka 1–4</i> nakladatelství Trizonia	2
1.1 <i>Literatura 3</i>	2
1.2 <i>Čítanka 3</i>	4
2 Řada <i>Literatura I–IV: výklad, interpretace, literární teorie</i> a <i>Literatura I – IV: výběr textů, interpretace, literární teorie</i> nakladatelství Scientia	5
2.1 <i>Literatura III: výklad, interpretace a literární teorie</i>	5
2.2 <i>Literatura III: výběr textů, interpretace, literární teorie</i>	7
3 Řada <i>Česká a světová literatura pro 1.–4. ročník středních škol</i> a <i>Čítanka české a světové literatury pro 1. – 4. ročník středních škol</i> nakladatelství Fortuna	8
3.1 <i>Česká a světová literatura pro 3. ročník středních škol</i>	8
3.2 <i>Čítanka české a světové literatury pro 3. ročník středních škol</i>	11
4 Řada <i>Kouzelné zrcadlo literatury</i> nakladatelství Velryba	12
4.1 <i>Kouzelné zrcadlo literatury: Sny a realita moderního světa</i>	12
5 Řada <i>Literatura pro 1.–4. ročník gymnázií</i> a <i>Čítanka pro 1.–4. ročník gymnázií</i> nakladatelství SPN	15
5.1 <i>Literatura pro 3. ročník gymnázií</i>	15
5.2 <i>Čítanka pro 3. ročník</i>	17
6 Řada <i>Literatura v kostce pro SŠ</i> a <i>Čítanka I–IV k Literatuře v kostce</i> nakladatelství Fragment	17
6.1 <i>Literatura v kostce pro SŠ</i>	17
6.2 <i>Čítanka III. k Literatuře v kostce</i>	19
7 Řada <i>Literatura pro 1.–4. ročník středních škol</i> a <i>Literatura pro 1.–4. ročník středních škol. Pracovní sešit</i> nakladatelství Didaktis	20
7.1 <i>Literatura pro 3. ročník středních škol</i>	20
7.2 <i>Literatura pro 3. ročník středních škol. Pracovní sešit</i>	22
8 Řada <i>Literatura v souvislostech 1–4</i> nakladatelství Fraus	24
8.1 <i>Literatura v souvislostech 3</i>	24
9 Řada <i>Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Učebnice pro 1.–4. ročník</i> a <i>Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Pracovní sešit pro 1.–4. ročník</i> nakladatelství Taktik	27
9.1 <i>Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Učebnice pro 3. ročník</i>	28
9.2 <i>Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Pracovní sešit pro 3. ročník</i>	30
10 Česká meziválečná avantgardní literatura pohledem učebních materiálů	31

10.1	Vztah moderny a avantgardy z hlediska učebních materiálů.....	31
10.2	Pohled na pojem avantgarda z hlediska učebních materiálů	32
10.3	Zařazení uměleckých směrů do české meziválečné avantgardy z hlediska učebních materiálů	32
10.4	Zařazení spisovatelů do českých meziválečných avantgardních směrů z hlediska učebnic	33
10.5	Práce čítanek s ukázkami	34
10.6	Zařazení spisovatelů do českých meziválečných avantgardních směrů z hlediska učebnic	34
	Závěr.....	35
	Seznam literatury	37
	Primární literatura	37
	Sekundární literatura	38

Úvod

Literární avantgarda první poloviny 20. století je obecně chápána jako průkopnice moderního umění. Její novost spočívá zejména v tom, že mění pohled na člověka, kterého chce radikálně změnit. V českém prostředí se avantgarda prosadila především v meziválečném období. Problematika české meziválečné literární avantgardy byla zpracována v mnoha odborných knihách, příspěvcích i pracích, chybí však komplexnější pohled na postavení této problematiky v učebnicích a čítankách. Právě tento cíl, zhodnotit dosud získané poznatky v těchto textech, si klade předkládaná bakalářská práce.

V první části práce se zaměříme na to, jakým způsobem je česká meziválečná avantgardní literatura zpracována v učebnicích a čítankách pro střední školy a jakou měrou je zde zastoupena. Neopomineme ani avantgardní spisovatele. Učebnice a čítanky, které budeme využívat, byly vydány různými nakladatelstvími mezi lety 1995 a 2018. Jedná se o porevoluční učební texty, jež jsou opatřeny schvalovací doložkou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.¹ Vybrali jsme tyto učební texty zejména z toho důvodu, že by měly mít obsah, který není podkreslen komunistickou ideologií. Zaměříme se na učebnice a čítanky určené pro třetí ročník, v nichž byla látka o avantgardě probírána.

Následující část bude patřit zhodnocení pohledu učebnic na avantgardu, její specifika a zastoupení umělců a jejich děl v učebních textech.

¹ Schvalovací doložky jsou udělovány učebním textům, které splnily podmínky určené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

1 Řada *Literatura 1–4* a *Čítanka 1–4* nakladatelství Trizonia

První vydání řady Věry Martinkové *Literatura 1–4* a *Čítanka 1–4* bylo vydáváno v letech 1992–1994 nakladatelstvím Trizonia, které se specializovalo na učebnice českého jazyka a literatury pro střední školy.

1.1 *Literatura 3*

Svazek *Literatura 3*, se kterým pracujeme, byl vydán roku 1995, jedná se o třetí vydání knihy. Orientaci ztěžuje to, že jména autorů i jejich díla jsou zapisována stejnou barvou a tučně. Učebnice je atraktivní svými černobílými ilustracemi. Důležité pojmy jsou zvýrazněné tučně. V úvodu knihy se nachází návrh tematického plánu a rozložení učiva do celého školního roku, následuje samotné učivo. Každá kapitola čítá podkapitoly: atmosféra doby, umělecké směry a významní představitelé. V závěru každé kapitoly je shrnutí učiva. Na konec knihy autorka připojila chronologickou tabulku událostí a literatury a přehled vývoje jazyka na našem území od 90. let 19. století do poloviny 20. století.

S pojmem avantgarda se poprvé setkáváme v kapitole Světová poezie 1. pol. 20. století.² V úvodu do problematiky autorka popisuje, že se avantgardní umění rázně rozešlo se starým uměním a zasahuje mnohem více do společenských věcí, než tomu bylo dříve. Na rozdíl od dob předešlých jsou avantgardní básně „*koncipovány jako uvolněný proud dojmů a pocitů.*“³ Avantgardou autorka rozumí futurismus, kubofuturismus, dadaismus, surrealismus a expresionismus.

Meziválečná avantgarda na našem území je ukotvena v kapitole Česká poezie první poloviny 20. století.⁴ V úvodu do podkapitoly Umělecké směry⁵ není jasně řečeno, které směry jsou chápány jako avantgardní, ale učebnice se v jednotlivých odstavcích věnuje proletářské poezii, poetismu a surrealismu. Konkrétní umělecké směry, které jsou v našem prostředí považovány za avantgardní, jsou vyloženy až v podkapitole sledující

² MARTINKOVÁ, Věra a kol. *Literatura 3*. 3. vyd. Praha: Trizonia, 1995. ISBN 80-85573-13-X, s. 69–78.

³ *Tamtéž*, s. 69.

⁴ *Tamtéž*, s. 79–98.

⁵ *Tamtéž*, s. 79–81.

život a tvorbu Vítězslava Nezvala. Zde je řečeno že: „*Vítězslav Nezval je předním představitelem avantgardní poezie (poetismu, surrealismu)*.“⁶

Odstavec kapitoly je věnován sdružení Devětsil. Skupině je hned zpočátku přiřknut přívlastek avantgardní, díky čemuž čtenář ví, kam ho má zařadit. Autorka správně Devětsil popisuje jako spolek různorodý, zmiňuje i účast výtvarníků, malířů a architektů. U počátku sdružení stál Karel Teige, Jaroslav Seifert a Vladislav Vančura. Brzy se přidal Vítězslav Nezval, Konstantin Biebl a Jiří Wolker. V textu jsou zmíněna i devětsilská periodika *Pásmo*, jež vydával Brněnský Devětsil, a *ReD*.

Představení poetismu

Poetismus je popisován jako směr, jehož hlavním cílem bylo zabavit čtenáře. Ohlásil se Nezvalovou básní *Podivuhodný kouzelník* (1922) a Seifertovým dílem *Samá láska* (1923). Jako vrcholné poetistické sbírky jsou příručkou označeny *Pantomima* (1924) od Vítězslava Nezvala a *Na vlnách TSF* (1925) od Jaroslava Seiferta. Autorka zmiňuje Teigovy a Nezvalovy *Manifesty poetismu* (1928), které „*poetistické období uzavíraly a rekapitulovaly*“.⁷ Dle Jana Mukařovského toto dílo poetismus neuzavíralo, pouze přestalo inspirovat k nové činnosti. Teige i Nezval se naopak poetismus stále snažili hájit.⁸ V učebnici chybí výčet konkrétních poetistických rysů.

Představení surrealismu

Surrealismus je v textu popisován jako jediný vyhraněný program, který se ve 30. letech vytváří. Toto tvrzení není úplně pravdivé, kromě surrealismu se ve 30. letech ustanovila např. skupina Blok, jejíž členové taktéž podepsali programové provolání.⁹ Za vůdčí osobnost surrealismu je považován Vítězslav Nezval, z ostatních básníků je zmíněn pouze Konstantin Biebl. K Surrealistické skupině je zde podána pouze informace, že navazovala na surrealismus francouzský. Odstavec neobsahuje bližší seznámení s rysy surrealismu.

⁶ *Tamtéž*, s. 86.

⁷ *Tamtéž*, s. 80.

⁸ MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol. *Dějiny české literatury IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-48-3, s. 204.

⁹ *Tamtéž*, s. 338.

Představení avantgardních umělců

Další podkapitola představuje významné osobnosti české poezie první poloviny 20. století. Ke každému autorovi je připojen stručný přehled jeho života a tvorby. Součástí medailonku umělce je i kolonka význam.

V medailonku Jaroslava Seiferta je řečeno, že básníkovo poetistické období představují díla *Na vlnách TSF* (1925), *Slavík zpívá špatně* (1926) a částečně i *Poštovní holub* (1929). U Vítězslava Nezvala je podán téměř kompletní výčet jeho poetistických i surrealistických děl. Jako díla Konstantina Biebla poetistického rázu autorka zmiňuje díla *Zlatými řetězy* (1926) a *Nový Ikaros* (1929). K poetismu se dle příručky řadí i *S lodí, jež dováží čaj a kávu*, v učebnici je uveden rok vydání 1928. Dílo však vyšlo roku 1927. K surrealistické tvorbě Konstantina Biebla patří dle učebnice *Zrcadlo noci* (1939). Rysy poetismu se objevují v díle Františka Halase *Sépie* (1927). Žádnému z děl se učebnice nevěnuje podrobněji.

1.2 Čítanka 3

Čítanka 3 je velmi obsáhlá. Obsahuje většinu ukázek děl, o kterých se učebnice i jen minimálně zmiňuje. Některé ukázky jsou doplněny textem, který např. upřesňuje zápletku nebo podává základní informace o díle. Otázky a úkoly nejsou zařazeny za jednotlivé ukázky, ale nachází se až za dílčími tematickými celky. Ukázky z děl české avantgardy se nachází v kapitole Česká poezie 1. pol. 20. století.¹⁰

V úvodu do poetismu se nachází výňatek z manifestu Karla Teiga *Poetismus* (1924) a stať s názvem *Kapka inkoustu* z manifestu Vítězslava Nezvala a Karla Teiga *Manifesty poetismu* (1928). Na základě textů má žák charakterizovat poetismus. Z poetistické tvorby Jaroslava Seiferta je v čítance báseň *Počítadlo a Rébus* z díla *Na vlnách TSF* (1925). Úkol není zaměřený na analýzu těchto básní, místo toho má žák na základě obdobného postupu vytvořit osobitou báseň. Poetistické období Vítězslava Nezvala je reprezentováno prvním zpěvem *Podivuhodného kouzelníka* (1922) a jeho surrealistické období ukázkou z *Absolutního hrobaře* (1937). Úkolem studentů je tyto básně charakterizovat. Dále se v učebnici nachází úryvek z díla Konstantina Biebla

¹⁰ MARTINKOVÁ, Věra. *Čítanka 3*. vyd. Praha: Trizonia, 1995. ISBN 80 85573-15-6, s. 219–267.

S lodí, jež dováží čaj a kávu (1927) a část čtvrtého zpěvu *Nového Ikara* (1929). Úkol zadává porovnat poetickou tvorbu Konstantina Biebla s poetickou tvorbou Vítězslava Nezvala.

2 Řada *Literatura I–IV: výklad, interpretace, literární teorie* a *Literatura I – IV: výbor textů, interpretace, literární teorie* nakladatelství Scientia

Řada učebnic s názvem *Literatura I–IV: výklad, interpretace, literární teorie* a *Literatura I–IV: výbor textů, interpretace, literární teorie* byla vydávána v letech 1997–2000 nakladatelstvím Scientia, které se specializuje na publikaci výukových materiálů. V dnešní době nakladatelství již nevydává učebnice českého jazyka a literatury, ale publikuje výukové materiály k předmětům biologie, zeměpis a dějepis.

2.1 *Literatura III: výklad, interpretace a literární teorie*

Příručka *Literatura III: výklad, interpretace a literární teorie*, jejímž autorem je Bohuslav Hoffmann, je určena pro třetí ročník středních škol. Text v učebnici je nepřehledně členěný a zhuštěný. Autor nepracuje s obrazovým materiálem a výraznou grafikou. Autoři jsou vyznačeni tučně, což může být matoucí pro čtenáře, neboť stejně tak jsou vyznačena i jejich díla a některé důležité pojmy. V rámci příloh jsou v samém závěru knihy údaje o autorech a časové tabulky, jež umožňují lepší orientaci v problematice.

Kapitola *Poezie v 1. polovině 20. století*¹¹ seznamuje studenty s básnickou tvorbou autorů jednotlivých zemí. V úvodu kapitoly se dozvídáme, že čeští básníci měli už od konce 19. století největší kontakty s francouzským prostředím a „*moderna a avantgarda tuto vazbu ještě prohloubila.*“¹² Moderna a avantgarda jsou tedy prezentovány jako dvě oddělené skupiny.

¹¹ HOFFMANN, Bohuslav. *Literatura III: Výklad, interpretace, literární teorie*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1999. ISBN 80-7183-179-4, s. 146–189.

¹² *Tamtéž* s. 146.

Představení proletářského umění

Směr proletářské poezie uvádí učební text větou, že je vnitřně rozrůzně. Následně se učebnice věnuje jednotlivým básníkům a představuje jejich koncepci proletářského umění. Jindřich Hořejší navazuje na unanimumus ve sbírce *Hudba na náměstí* (1921), sociální a milostnou tematiku spojuje v *Korálovém náhrdelníku* (1923). Josef Hora dává důraz na citový a mravní aspekt ve sbírkách *Pracující den* (1920) a *Srdce a vřava světa* (1922). Nejvíce prostoru patří v učebnici Jiřímu Wolkerovi. U jeho básnické sbírky *Těžká hodina* (1922) je podána i možná interpretace klíčových motivů díla (oči, ruce, srdce). Připojena je i ukázka z tohoto díla, není zde však konkretizováno, o jakou báseň se jedná. Kromě Jindřicha Hořejšího, Josefa Hory a Jiřího Wolkera příručka zmiňuje k proletářskému období Jaroslava Seiferta s díly *Město v slzách* (1921) a *Samá láska* (1923).

V závěru pojednání o proletářské poezii poukazuje Hoffmann na skutečnost, že směr byl první fází českého avantgardního umění. Za další fázi pokládá autor umění poetismu.

Představení poetismu

Poetismus je uveden tvrzením, že se Seifert po Wolkerově smrti odchýlil od poetiky tohoto typu poezie a začal se orientovat na poetismus, ke kterému se hlásí sbírkou *Na vlnách TSF* (1925). Následně je v učebnici odstavec o Uměleckém svazu Devětsil, do něhož se primárně koncentrovali autoři píšící v duchu proletářského umění a následně poetismu. Jako příklady zakládajících členů autor uvádí Jaroslava Seiferta, Adolfa Hoffmeistera, Františka Muziku, Aloise Wachsmána a Jindřicha Honzla. Nutno podotknout, že dle prvního programového prohlášení vydaném v Pražském pondělí František Muzika zakládajícím členem nebyl.¹³

Poetismus je charakterizován jako básnictví volné obrazotvornosti a spontánní fantazie. Báseň neměla sloužit velkým úkolům proletariátu, ale měla přinášet radost. Směr prosadil do české literatury asociativní princip, který je názorně ukázán na úryvku

¹³ Adolf Hoffmeister v seznamu členů skupiny Devětsilu (HOFFMEISTER, Adolf. *Podoby a předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1988. ISBN 22-029-88, s. 43–45.) Františka Muziku jako zakládajícího člena uvádí.

Nezvalovy *Abecedy* (1924). Za jeho přínos se považuje úzké spojení s jinými druhy umění, obzvláště s filmem a malířstvím. Jako díla poetického rázu autor zmiňuje *Podivuhodného kouzelníka* (1922), *Pantomimu* (1924), *Menší růžovou zahradu* (1925), *Edisona* (1928) a *Básně noci* (1930) od Vítězslava Nezvala. Poetická tvorba Konstantina Biebla je zde zastoupena *S lodí, jež dováží čaj a kávu* (1927).

Rozmarné léto (1926) Vladislava Vančury je učebnicí charakterizováno v kapitole Próza v 1. polovině 20. století¹⁴ jako „poeticky hravé, a to hlavně díky řečové aktivitě protagonistů.“¹⁵ V závěru popisu díla se autor zamýšlí nad tím, zda Vladislav Vančura chtěl předpovědět konec poetismu tím, že nechal zřít hlavního hrdinu při své produkci.

2.2 *Literatura III: výběr textů, interpretace, literární teorie*

Literatura III: výběr textů, interpretace, literární teorie tvoří ukázky děl první poloviny 20. století. K úryvkům jsou připojeny doplňující informace a otázky a úkoly. Kapitoly jsou rozděleny dle uměleckých směrů. Ukázky proletářské poezie a poetismu se nachází v kapitole Unanimistická, proletářská a poetická poezie 20. let.¹⁶

U proletářské poezie Josefa Hory je zařazena báseň *Dělnická madona* z díla *Pracující den* (1920). Úkolem čtenáře je vyhledat, porovnat a zhodnotit křesťanské motivy, které se zde vyskytují. Proletářské období Jindřicha Hořejšího je zastoupeno ukázkou *Prodavačka růží z Hudby na náměstí* (1921). Zde má čtenář charakterizovat lyrické hrdiny básně. *Těžká hodina* (1922) Jiřího Wolkeru je reprezentována úryvkem *Balady o nenarozeném dítěti*. Příručka vynechala 42 veršů a zadává úkol, aby žáci vynechaný děj domysleli. Dalším úkolem je interpretace závěrečného verše a srovnání Wolkerovy a Erbenovy poetiky.

Umění poetismu je ukázáno básněmi *Cirkus* a *Rébus* ze sbírky *Na vlnách TŠF* (1925) Jaroslava Seiferta. Přidružené otázky jsou zaměřené na interpretaci a grafickou stránku básní. Dále příručka obsahuje ukázkou z *Pantomimy* (1924), konkrétně se jedná o *Papouška na motocyklu* od Vítězslava Nezvala. Otázka je zaměřena na osobní

¹⁴ HOFFMANN, Bohuslav. *Literatura III: Výklad, interpretace, literární teorie*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1999. ISBN 80-7183-179-4, s. 73–144.

¹⁵ *Tamtéž*, s. 131.

¹⁶ HOFFMANN, Bohuslav. *Literatura III: výběr textů, interpretace, literární teorie*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1999. ISBN 80-7183-179-4, s. 251–268.

názor čtenáře, a to: „*Pro jaký způsob básnění a čtení poezie jste zaujati vy? Sdílíte názor Nezvalův?*“¹⁷ V následujícím úryvku z básnické sbírky *Abeceda* (1924) je úkolem čtenáře na základě indicií doplnit vynechané slovo na konci posledního verše. Nezvalův *Edison* (1928) je v knize reprezentován ukázkami z prvního a čtvrtého zpěvu. Žák má zde graficky zapsat rytmus básně a najít refrén. V čítance se také nachází ukázky z díla Vladislava Vančury *Rozmarné léto* (1926). Úkol zadává charakterizovat jazyk a obraznost vypravěče a jednotlivých postav.

3 Řada *Česká a světová literatura pro 1.–4. ročník středních škol* a *Čítanka české a světové literatury pro 1. – 4. ročník středních škol* nakladatelství Fortuna

Čtyřdílná řada *Česká a světová literatura pro 1.–4. ročník středních škol* a *Čítanka české a světové literatury pro 1.–4. ročník středních škol* od Vladimíra Nezkusila byla vydávána nakladatelstvím Fortuna mezi lety 1994 a 2000, které se specializovalo na vydávání učebnic jak pro základní, tak pro střední školy. Fortuna v dnešní době vydává učebnice pod společností SPN – pedagogické nakladatelství.

3.1 *Česká a světová literatura pro 3. ročník středních škol*

Učebnice *Česká a světová literatura pro 3. ročník středních škol* působí na první pohled nepřehledně. Text je zhuštěný, nadpisy nevýrazné. Z grafického hlediska je použité pouze tučné zvýraznění, jímž jsou zdůrazňováni jak autoři a jejich díla, tak i důležité informace. Nevyskytuje se zde žádný obrazový materiál. Součástí učebnice není shrnutí či vysvětlení důležitých pojmů. Kapitoly jsou rozděleny dle uměleckých směrů, jímž se věnují.

V kapitole Předválečná avantgarda ve světové literatuře¹⁸ popisuje Nezkusil nástup avantgardních tendencí jako důsledek snahy odklonit se co nejvíce od tradic devatenáctého století. Každý z uměleckých směrů je zaměřen na „*dílčí složku lidské osobnosti a jejího vnímání světa a víceméně opomíjí složky jiné.*“¹⁹ S tímto tvrzením nesouhlasíme, cílem jednotlivých avantgardních směrů nebylo zaměřit se právě na jednu složku lidské osobnosti. Společná snaha avantgardních umělců je dle autora prozkoumat

¹⁷ *Tamtéž*, s. 264.

¹⁸ NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura pro 3. ročník středních škol*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-661-1, s. 31–35.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 31.

vztah mezi jedincem a okolím a pochopit zdroj, ze kterého vychází poznání objektivní skutečnosti. Dle autora se mladí umělci radikálně odklonili od tradic 19. století. Učební text považuje za avantgardní směry především kubismus, futurismus, kubofuturismus a expresionismus.

Představení proletářského umění

Podkapitola věnující se problematice avantgardy v českém prostředí je příznačně pojmenována Levicová literatura a meziválečné avantgardy.²⁰ Jeden z pododdílů se věnuje proletářskému umění. Nezkusil zdůrazňuje vliv unanimismu a vitalismu. Za uskutečnění snu o spravedlivém uspořádání společnosti měli svým způsobem umělci dle autora bojovat. Proletářští básníci se měli zříci individualismu a postavit se za stanovisko dělnické třídy.

Ve spojitosti s proletářským uměním jsou zmíněny klíčové osobnosti jako byl Stanislav Kostka Neumann, Jiří Wolker, Jaroslav Seifert, Jindřich Hořejší, Konstantin Biebl, Josef Hora. Také je poukázáno na skutečnost, že v duchu proletářské poezie zpočátku psali členové Devětsilu. Podkapitola se více věnuje *Rudým zpěvům* (1923) od Stanislava Kostky Neumanna. Je zde tučným písmem zdůrazněno tvrzení, že jednotlivé básně dosáhnou největšího účinku, pokud budou recitovány na shromáždění dělníků. Tvorba J. Wolkerova je popsána v medailonku, který následuje. Jeho dílo *Těžká hodina* (1922) se učebnice věnuje velmi podrobně. Zde je dán důraz na fakt, že Wolker využíval postupy lidové slovesnosti a básnické figury a paralelismy. V závěru se autor zamýšlí nad tím, zda by nebylo lepší ponechat Wolkerovo dílo stranou kvůli jeho komunistickému smýšlení.

Představení poetismu

Autor píše, že v době, kdy končí éra proletářského umění, začíná éra poetismu. Musíme poukázat na skutečnost, že se tyto směry prolínaly, což dokládá např. vydání díla rázu proletářské poezie roku 1927 Josefa Hory *Mít křídla*. V tomtéž roce byly vydány poetická díla kupř. *S lodí, jež dováží čaj a kávu* od Konstantina Biebla či Halasova

²⁰ *Tamtéž*, s. 86–122.

Sépie. Přesnější by tedy bylo tvrzení, že proletářské umění přestává být dominantní v době vzniku poetismu.

Přechod od proletářské poezie k poetismu dokládá autor i citací z *Almanachu Devětsil* (1922), pro čtenáře se díky tomu situace stává představitelnější. V učebnici je uveden manifest směru *Papoušek na motocyklu čili O řemesle básnickém* (1924). Dále jsou zde zmíněny typické proměny básnického jazyka, popsáno poetistické prostředí a doloženy inspirace tvůrců směru. Jako poetistický představitel poezie je uveden Vítězslav Nezval, Karel Teige, Konstantin Biebl, Jaroslav Seifert a prózy Karel Konrád a Vladislav Vančura.

K Jaroslavu Seifertovi je připojen třístránkový medailonek. Odstavec věnovaný básnické sbírce *Město v slzách* (1921) upozorňuje na to, že se Seifert liší od ostatních představitelů proletářské poezie tím, že promítá do svého díla představy budoucího světa. Odstavec pojednávající o jeho poetistickém dílu *Na vlnách TSF* (1925) se zaměřuje na tematickou a jazykovou složku díla. Není opomenuto ani jeho dílo *Slavík zpívá špatně* (1926). Zde je poukázáno na skutečnost, že se poetismus začíná vyvíjet jiným směrem.

Medailonek, jenž je věnován Vladislavu Vančurovi, popisuje *Rozmarné léto* (1926). Dle učebního textu prozaik nachází exotiku nedaleko Prahy a v prostorách jazyka.

Představení surrealismu

Následně se dle příručky někteří poetisté poté přiklonili k surrealismu. V části věnující se tomuto tématu je jmenován Vítězslav Nezval, Karel Teige, Konstantin Biebl, malíři Toyen a Jindřich Štyrský, režisér Jindřich Honzl a teoretik Bohuslav Brouk. Autor následně popisuje francouzský surrealismus, jenž byl pro ten český inspirací k vytvoření Surrealistické skupiny, ke které autor správně udává, že pořádala bohatou kulturní činnost. Příčinu v jejím rozpadu vidí v nejednotných názorech na moskevské procesy, jež členy rozštěpily. Skupinu rozpustil v březnu 1938 zakladatel skupiny V. Nezval, čímž se vymezil vůči antisovětským postojům některých členů.

Poté je navázáno třístránkovým medailonkem V. Nezvala. Učebnice se soustředí na jeho poetistickou i surrealistickou tvorbu. Učebnice vyjmenovává jeho poetistická díla: *Most* (1922), *Podivuhodný kouzelník* (1922), *Akrobat* (1927) a *Básně noci* (1930) s básnickou skladbou Edison. K surrealismu jsou uvedeny jeho dvě sbírky z roku 1936, a to *Žena v množném čísle* a *Praha s prsty deště*.

Podkapitola Levicová literatura a meziválečná avantgardy je sice obsáhlá, čítá celkem 36 stran, nspecifikuje však, co přesně pod meziválečnou avantgardu spadá. V kapitole je zařazen např. i socialistický realismus a žák by ho mylně mohl pojímat za avantgardní směr.

3.2 Čítanka české a světové literatury pro 3. ročník středních škol

Čítanka této řady je obsáhlá. Zařazuje většinu ukázku děl, o kterých učebnice, byť jen minimálně informuje. Ukázky nejsou nijak popsány, jedinou oporou čtenáře jsou informace z učebnice. Čítanka obsahuje stejně pojmenované kapitoly jako v učebnici. Součástí čítanky nejsou otázky a úkoly zaměřené na jednotlivé úryvky. Podkapitola s výňatky spadající do české avantgardy je pojmenovaná stejně jako v učebnici – Levicová literatura a meziválečná avantgarda.²¹

V úvodu do proletářské poezie podává čítanka náhled manifestu tohoto směru. Čtenář tak může porozumět pojům jako revoluce v umění, kolektivismus nebo optimismus v literatuře. Následně se zde objevují celé básně z Wolkerovy *Těžké hodiny* (1922), a to úvodní báseň s názvem *Těžká hodina*, v níž je popsán posun od chlapeckého přístupu ke světu k pohledu dospělého muže, a báseň *Balada o snu*, kde je stavěn do kontrastu svět proletariátu a buržoazie.

Z umění poetismu se v čítance nachází ukázka z *Básní noci* (1930), konkrétně první zpěv z Edisona, v němž vstupují do popředí motivy úzkosti a smutku. Poetismus reprezentuje i zařazení básně *Moře* z díla *Na vlnách TSF* (1925) od Jaroslava Seiferta. Zde jsou patrné asociace a motiv dále.

²¹ NEZKUSIL, Vladimír. *Čítanka české a světové literatury pro 3. ročník středních škol*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-649-2, s. 125–175.

Čítanka také seznamuje s básní Košile ze surrealistické sbírky *Žena v množném čísle* (1936). Ve zvoleném výňatku se objevují přirovnání, často bez jakékoli souvislosti s objektem.

V učebním textu se nachází úryvek z *Rozmarného léta* (1926) od Vladislava Vančury. Úryvek má vhodný rozsah, čtenář v něm pozná prostředí, v němž se novela odehrává.

4 Řada *Kouzelné zrcadlo literatury* nakladatelství Velryba

Řada *Kouzelné zrcadlo*, která byla vydávána nakladatelstvím Velryba v letech 1999–2005, je atypická svou kompozicí. Její autor Jaroslav Blažke totiž spojuje učebnici a čítanku dohromady.

4.1 *Kouzelné zrcadlo literatury: Sny a realita moderního světa*

V každé kapitole konkrétního svazku *Kouzelné zrcadlo literatury: Sny a realita moderního světa* se nachází výklad k určité oblasti literatury či spisovateli a následně ukázky z konkrétních děl, které bývají delší, než je pro učebnice zvykem, díky čemuž má čtenář možnost daný typ literatury blíže poznat. K ukázkám beletrie jsou často přiloženy sekundární texty (např. dobové literární kritiky), které má čtenář možnost konfrontovat s texty primárními. V závěru každé kapitoly jsou připojeny obecné údaje, jež se vztahují k danému období. Autor pracuje s různým typem a velikostí písma a všechna díla zvýrazňuje tučně, což zaručuje vyšší přehlednost. Obrazový doprovod je černobílý.

Kapitola Avantgarda²² čítá podkapitoly, které se věnují jednotlivým avantgardním směrům, do nichž řadí expresionismus, futurismus, akmeismus, dadaismus, proletářskou poezii, poetismus, surrealismus a jazzovou poezii. V úvodu do problematiky se v učebnici hovoří o tom že, „*modernisté a pak avantgardní umělci povětšinou ostře vystupovali proti obecně přijímaným hodnotám.*“²³ Avantgarda je tedy vnímána jako hnutí, jež navazuje na modernismus. Mezi další specifika avantgardy, která jsou zde uvedena, patří mj. malebnost, pestrost a důvtipná vynalézavost. Autor upozorňuje

²² BLAŽKE, Jaroslav. *Kouzelné zrcadlo literatury: Sny a realita moderního světa*. 1. vyd. Praha: Velryba, 2003. ISBN 80-85860-15-5, s. 91–132.

²³ *Tamtéž*, s. 92.

na skutečnost, že myšlenková náplň mnohých umělců spíše oslabovala než naplňovala demokracii, kvůli čemuž došlo k usnadnění nástupu totalitních ideologií.

Představení proletářského umění

V podkapitole o proletářském umění autor cituje z knihy *Osudné iluze: Čeští spisovatelé a komunismus* (2000) od Petra Hrubého. Jako tematika proletářské poezie je uveden třídní boj, barikády a boje s četníky. Dozvídáme se, že autoři písničci v duchu proletářského umění neuměli rusky, proto se obraceli na literaturu francouzskou, kterou se inspirovali. Musíme podotknout, že toto tvrzení není pravdivé, neboť např. Josef Hora nebo Stanislav Kostka Neumann z ruštiny překládali. Kromě toho nás autor informuje o skutečnosti, že básníci trávili „většinu svých dnů a nocí v pražských kavárnách a barech, popíjejíce kávu nebo víno – muselo ovšem být červené – a debatovali o umění, poezii, děvčatech a revoluci.“²⁴ Tyto informace jsou poněkud zbytečné a není možné ověřit jejich pravdivost.

V další části jsou představeny ukázky z děl proletářské poezie. Ke každému dílu jsou uvedeny základní informace, jako je rok prvního vydání a základní témata díla. Úryvky jsou vybrány vhodně, neboť čtenáři ukazují zásadní tematiku proletářské poezie. Vybrané části *Rudých zpěvů* (1923) od Stanislava Kostky Neumanna ukazuje obdiv k Sovětské Rusi a Leninovi. Wolkerova *Těžká hodina* (1922) je zastoupena básní Tvář za sklem, jejímž tématem je pohled hladového a chudého proletáře na marnotratný život buržoazie. Použit je i krátký úryvek básně Balada o snu z téhož díla. V básni Dělnická madona z *Pracujícího dne* (1920) od Josefa Hory je patrné pro proletářskou poezii naprosto běžné spojení křesťanské symboliky a boje za sociální spravedlnost. A konečně od téhož autora se v knize nachází krátký výňatek z básně Spravedlnost z díla *Bouřlivé jaro* (1923).

Představení poetismu

Následující podkapitola pojednává o poetismu. V oddílu nejsou popsány základní rysy tohoto směru, není zde ani uvedeno, že se poetismus pojí s Devětsílem. V úvodu k poetismu je stručně popsán život Karla Teiga včetně jeho působení v Surrealistické

²⁴ *Tamtéž*, s. 110.

skupině. Domníváme se, že tuto informaci by bylo vhodnější vložit do podkapitoly pojednávající o surrealismu.

Učebnice používá ukázky z manifestů tohoto směru. První z nich je *Poetismus* (1924), kde se ve výňatku ze stati Umění dnes a zítra oslavují nové výdobytky a ve stati Próza je popisována funkce a ideální typ poetistické prózy. Úryvek z *Papouška na motocyklu* (1924) je zaměřen na typické básnické prostředky poetismu jako je kupříkladu asociace. Dále je použita ukázka z díla *Podivuhodný kouzelník* (1922) od Vítězslava Nezvala, konkrétně ze Zpěvu čtvrtého, z níž je patrná levicová orientace poetistických autorů, neboť se zde hovoří o společenské revoluci. Své místo má v učebnici i delší úryvek prvního zpěvu z *Edisona* (1928). V básni Počítadlo ze sbírky *Na vlnách TSF* (1925) je kromě hry s grafikou patrná láska k exotice. Konstantin Biebl, který na rozdíl od ostatních avantgardních básníků opravdu navštívil exotické země, je představen úryvkem ze sbírky *S lodí, jež dováží čaj a kávu* (1927). Učebnice poukazuje na skutečnost, že v prvotině Vladimíra Holana *Blouznivý vějíř* (1926) se nachází řada poetistických básní a připojuje báseň Léto, v níž ovšem poetistické prvky nejsou patrné. Ukázkou ze *Sépie* (1927) od Františka Halase je doložen pozdější vývoj poetismu, kdy opojení ze života střídá nedůvěra a smutek.

Představení surrealismu

Podkapitola věnující se surrealismu v úvodu představuje zrod francouzského surrealismu, přičemž jeho definice je citována přímo z *Manifestu surrealismu* (1924). Z tohoto manifestu pochází i definice psychického automatismu, který je pro surrealismus typický. Učebnice zmiňuje surrealistické revue *Zvěrokruh*, díla Vítězslava Nezvala z roku 1932 *Skleněný havelok* a *Pět prstů* a vznik Surrealistické skupiny. Učebnice informuje o roku a místě vzniku Surrealistické skupiny, neinformuje ale o jejích členech. Dozvídáme se však, že roku 1938 je uskupení Nezvaletem rozpuštěno z důvodu protichůdných názorů na kulturní politiku Sovětského svazu a Komunistickou stranu Československa.

Z ukázek děl je zde *Žena v množném čísle* (1936) a *Absolutní hrobař* (1937) od Vítězslava Nezvala. Oceňujeme výběr ukázek, neboť se jedná o typické příklady surrealistické poezie.

Představení obecných údajů o avantgardních směrech

V závěru kapitoly se nachází obecné údaje o některých avantgardních směrech. Z avantgardních směrů našeho prostředí je více popsán surrealismus a poetismus. Proletářská poezie je vynechána. Dle informací z podkapitoly je poetismus jediný avantgardní umělecký směr českého původu, který byl založen roku 1924. Klíčovými osobnostmi směru byl Karel Teige a Vítězslav Nezval. Reaguje na tradicionalismus českého umění a na proletářské umění. Jako základní tvůrčí metoda poetismu je považována hra, spontánní fantazie, typická je hravost, zlehčování, parodie, exotika, cestování a lidová zábava. Není připojena informace, se kterou literární skupinou byl tento směr spojen. K surrealismu příručka zmiňuje, že přináší nový způsob vnímání koncepce umělecké tvorby. Existuje tedy surrealistická estetika, jejíž zásady jsou ve shrnutí předloženy.

5 Řada *Literatura pro 1.–4. ročník gymnázií* a *Čítanka pro 1.–4. ročník gymnázií* nakladatelství SPN

Řada *Literatura pro 1.–4. ročník gymnázií* a *Čítanka pro 1.–4. ročník gymnázií* byla vydávána nakladatelstvím SPN – pedagogické nakladatelství mezi lety 2001 a 2005. Tradice nakladatelství sahá až do roku 1775, do dob Marie Terezie. Během komunistického režimu se jednalo o jediné vydavatelství s možností publikovat učebnice. SPN – pedagogické nakladatelství vydává učební texty pro širokou škálu předmětů jak pro základní, tak pro střední školy.

5.1 *Literatura pro 3. ročník gymnázií*

Příručka Josefa Soukala *Literatura pro 3. ročník gymnázií* rozděluje světovou a českou literaturu do samostatných bloků. Součástí nejsou podkapitoly, čímž je orientace v knize znesnadněna. Jména autorů i pro jejich díla je užít tučný řez písma. Autoři, již jsou vyznačeni barevným písmem, mají v příručce medailonek. Symbol knihy u daného díla po straně textu učebnice odkazuje na ukázkou v čítance.

S pojmem avantgarda se poprvé setkáváme v kapitole věnované světové literatuře.²⁵ Zde se nachází obecný přehled s výčtem avantgardních směrů. Soukal za avantgardní směry považuje futurismus, kubismus, dadaismus, surrealismus, expresionismus, imagismus a vorticismus.

Autor pojem avantgarda chápe jako synonymní s termínem modernismus. Rozlišuje ovšem modernu a modernismus, kdy moderna je označení pro umělecké jevy před rokem 1900, zatímco modernismus se používá pro umění po roce 1900. Pro avantgardu je dle příručky typický rozchod s klasickými vypravěčskými postupy, experimenty s jazykem a přehodnocení vlivu času a prostoru na tvorbu textu. Avantgardní směry lpí na vybudování nového světa.

V kapitole Česká literatura²⁶ je pojem avantgarda zmíněn pouze jednou, a to hned na začátku v obecném přehledu. Zde jsou jako avantgardní směry uvedeny naturismus a vitalismus, o nichž se v meziválečném období učebnice nezmiňuje.

Představení surrealismu

Českému surrealismu je v učebnici věnována jedna věta. V ní se píše, že surrealismus do českého prostředí pronikl ze zahraničí a že vznikla Surrealistická skupina, která fungovala v letech 1934–1938. V textu se nenalézá definice surrealismu, jeho česká specifika, příklady surrealistických děl, ani výčet umělců patřící do Surrealistické skupiny.

V medailonku Vítězslava Nezvala je k surrealistické poetice připojen fakt, že využívá volného verše a opustila rým. Mezi Nezvalova surrealistická díla patří dle učebnice *Praha s prsty deště* (1936), *Žena v množném čísle* (1936) a *Absolutní hrobař* (1937).

²⁵ SOUKAL, Josef a kol. *Literatura pro 3. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1999. ISBN 80-7235-227-X, s. 46–101.

²⁶ *Tamtéž*, s. 213–271.

5.2 Čítanka pro 3. ročník

Kniha je obsáhlá, čítá celkem 350 stran. K ukázkám nejsou připojeny doplňující informace, ani otázky a úkoly.

Ze surrealistické tvorby Vítězslava Nezvala zařazuje čítanka ukázkou básně Tržnice z díla *Praha s prsty deště* (1936), jež je obsažena v kapitole Česká literatura (autorské profily).²⁷

6 Řada *Literatura v kostce pro SŠ* a *Čítanka I–IV k Literatuře v kostce* nakladatelství Fragment

Řada *Literatura v kostce pro SŠ* byla vydána nakladatelstvím Fragment roku 1996 a v přepracovaném vydání, s nímž pracujeme, roku 2007. Součástí řady je učebnice, čtenářský deník a čtyřdílná čítanka. Čítanky jsou zaměřené na jednotlivá období. Fragment se specializuje na populárně-naučnou literaturu, beletrii i odbornou literaturu a učebnice. Od roku 2014 je součástí mediální skupiny Albatros Media a.s.

6.1 *Literatura v kostce pro SŠ*

Učebnice *Literatura v kostce pro SŠ* autorky Marie Sochrové je sice stručná, podává ale kompletní přehled středoškolského učiva české literatury v souvislosti s vývojovými tendencemi literatury světové. Text je zpracován heslovitě, běžné jsou rámečky s poznámkami či vysvětlivkami. Jména autorů a jejich díla jsou ztučněná a odlišena zelenou barvou. Součástí je i skromný obrazový doprovod.

Avantgarda je vyložena v kapitole Literatura 1. pol. 20. století.²⁸ U termínu je uveden i francouzský originál a jeho vysvětlení. Dle učebnice se jedná o hnutí zasahující první polovinu 20. století a uplatňuje se ve výtvarném umění, literatuře, divadle a filmu. Typické je pro avantgardu úsilí o experiment a hledání nového tvaru a obsahu sdělení. Nejsou zde ovšem vyloženy směry, které se do avantgardních hnutí řadí.

²⁷ SOUKAL, Josef a kol. *Čítanka pro 3. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1999. ISBN 80-7235-226-1, s. 294–349.

²⁸ SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce pro SŠ*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2007. ISBN 978-80-253-0185-2, s. 91–130.

V úvodu do podkapitoly Česká literatura 1. pol. 20. stol. – poezie²⁹ je heslovitě popsána historická situace dané doby a předloženy důležité mezníky v umění. Na umělecké pole vstupuje nová generace, skupiny se vyhraňují dle ideologického zaměření spisovatelů a roku 1920 je v Praze založen Devětsil, sdružení levicově avantgardních umělců.

Představení poetismu

V odstavci věnovaném poetismu Sochrová uvádí, že se jedná o „*jediný avantgardní směr českého původu uznávaný mezinárodně*.“³⁰ Směr dle autorky zasahuje do druhé polovinu 20. let 20. století. Datace je nepřesná, neboť manifesty poetismu vznikly roku 1924 a již některá díla z předchozích let nesou poetistické rysy (např. *Podivuhodný kouzelník* – 1922). Učebnice dále uvádí, že poetismus je spojen s Devětsilem a objevuje se nejen v literatuře, ale i v divadle a výtvarném umění.

Jako hlavní znaky jsou uvedeny obdiv k technice a velkoměstu, odmítnutí konvencí, volné asociace představ, spontánní fantazie a obrazotvornost. Učebnice zde zmiňuje důležité stati, konkrétně *Papouška na motocyklu* (1924) od Vítězslava Nezvala, *Poetismus* (1924) od Karla Teiga a *Druhý manifest poetismu* (1928) od Vítězslava Nezvala a Karla Teiga. Učebnice neuvádí, že všechny tři teoretické stati jsou manifesty poetismu. Jsou zde zmíněny i časopisy spojené s daným uměleckým směrem, konkrétně *Pásmo* a *ReD*.

Představení avantgardních umělců

Dále příručka vyhrazuje prostor pro krátkou charakteristiku významných spisovatelů daného období a jejich děl. Báseň *Podivuhodný kouzelník* (1922), jež je zařazena do tvorby Vítězslava Nezvala, předznamenává dle autorky poetismus. *Pantomima* (1924) od téhož autora je popsána jako první významná sbírka poetismu a *Básně noci* (1930) předznamenávají závěr poetistického období. K Jaroslavu Seifertovi učebnice uvádí básnickou sbírku *Na vlnách TSF* (1925), v níž se objevují znaky poetismu (např. okouzlení moderní technikou, chvála velkoměsta, neproblematické vidění světa). Dále jsou zde zmíněny sbírky *Slavík zpívá špatně* (1926) a *Poštovní*

²⁹ *Tamtéž*, s. 96–108.

³⁰ *Tamtéž*, s. 26.

holub (1929). U Konstantina Biebla je krátce charakterizováno jeho dílo *Zlatými řetězy* (1926) především z jazykového hlediska. Jeho básnická sbírka *S lodí, jež dováží čaj a kávu* (1927) je představena jako „zvláštní podoba poetického experimentu.“³¹ Zmíněn je i *Nový Ikaros* (1929), který reprezentuje druhé období poetismu a vidí svět jako více problematický. Novela Vladislava Vančury *Rozmarné léto* (1926) je popsána slovy „humoreska ve znamení poetismu.“³²

6.2 Čítanka III. k Literatuře v kostce

Čítanka je určena pro třetí ročník středních škol. Ke každé ukázce jsou připojeny základní informace o díle, nejdůležitější vysvětlivky a otázky, jež míří k zamyšlení, práci s textem či k interpretaci. Na dílčí otázky by měl student najít odpovědi v učebnici *Literatura v kostce pro SŠ*.

Úryvky avantgardní literatury by se měly nacházet v kapitole Česká literatura 1. poloviny 20. století – poezie.³³ Na začátku oddílu se v čítance objevují ukázky z manifestů. Umění poetismu je charakterizováno v manifestu *Poetismus* (1924) od Karla Teiga a vznik poetismu je popsán v *Manifestech poetismu* (1928) od Karla Teiga a Vítězslava Nezvala.

Z poetických děl se v čítance nalézají výňatky z *Pantomimy* (1924), konkrétně z Papoušek na motocyklu a Abeceda. K ukázkám jsou připojeny otázky: „V čem je pro poetisty charakteristické prostředí, které zvolil Nezval? Proč pojmenoval text *Papoušek na motocyklu*?“³⁴ a úkol: „Zamyslete se nad metodou asociativních spojení v jednotlivých ukázkách z *Abecedy*. Pokuste se vyložit např. čtyřverší N, Y. Porovnejte své vlastní představy s Nezvalovými.“³⁵ Vzhledem k rozsahu úryvku by mohli mít studenti problém s nalezením odpovědi na dané otázky. Úkol zamyslet se nad asociacemi a porovnat vlastní představy je tvořivý, žáci musí postupovat velmi kreativně. Následně je z Nezvalova díla využít celý první zpěv skladby Edison, u níž je poznamenáno, že je

³¹ *Tamtéž*, s. 102.

³² *Tamtéž*, s. 122.

³³ SOCHROVÁ, Marie. *Čítanka III. k Literatuře v kostce*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2007. ISBN 978-80-253-0188-3, s. 45–106.

³⁴ *Tamtéž*, s. 62.

³⁵ *Tamtéž*.

součástí *Básní noci* (1930). Otázky jsou zaměřeny na jazyk básně, motivy, děj, ale i komparaci jednotlivých zpěvů a je jich přiměřený počet vůči rozsahu textu.

Poetismus Konstantina Biebla je reprezentován básní Škála ze *Zlatých řetězů* (1926). Přidružený úkol vyzývá, aby si žák všiml, „*jak autor experimentuje v eufonické výstavbě verše a využívá zvukových možností jazyka (ladění na jedinou opakovanou samohlásku ve verši.*“³⁶ Další ukázka je z jeho díla *S lodí, jež dováží čaj a kávu* (1927). Úkol je, aby student našel motivy a hlavní inspirační zdroj. Dále se příručka táže, čím se Konstantin Biebl liší od jiných avantgardních básníků. K zodpovězení této otázky je potřebné využít učebnici.

Z poetického období Jaroslava Seiferta je využita báseň Moře sbírky *Na vlnách TSF* (1925). Úkolem je najít v básni paronomázie a představy asociativně spojené. Otázky zní: „*V čem spočívá působivost básni – obrazů? Čeho využívají?*“³⁷ Na tyto otázky neexistuje jedna správná odpověď, odpovědi můžou být různorodé.

Dále čítanka obsahuje delší ukázkou *Rozmarného léta* (1926) od Vladislava Vančury z úplného začátku knihy. Úkolem žáků je posoudit roli vypravěče a zaměřit se na jazyk, konkrétně na prostředky vysokého stylu, archaismy a starobylé tvary sloves.

7 Řada Literatura pro 1.–4. ročník středních škol a Literatura pro 1.–4. ročník středních škol. Pracovní sešit nakladatelství Didaktis

Nakladatelství Didaktis se specializuje na učebnice jak pro základní, tak pro střední školy. Nakladatelství vydávalo v letech 2008–2010 řadu učebnic *Literatura pro 1.–4. ročník středních škol*, kterou napsal kolektiv autorů. Učebnice jsou dostupné i ve zkrácené verzi. Součástí kompletu jsou CD s načtenými ukázkami a pracovní sešity.

7.1 Literatura pro 3. ročník středních škol

Grafická stránka knihy *Literatura pro 3. ročník středních škol* je velmi výrazná a působí na první pohled překombinovaně. Učebnice však má svůj systém, díky němuž by se v ní měl žák lépe orientovat. Žák kupříkladu ví, že béžový rámeček obsahuje otázky

³⁶ *Tamtéž*, s. 75.

³⁷ *Tamtéž*, s. 81.

k zamyšlení, bílý rámeček myšlenkové pozadí doby a hnědý ho seznámí s inspirací ve filmu. V úvodu do každé kapitoly se nachází dvoustrana tzv. novin, která obsahuje informace z daného období zpracované publicistickým stylem. Součástí učebnice není obecný přehled či shrnutí, ale v jejím závěru se nalézá slovníček pojmů.

Příručka seznamuje s pojmem avantgarda v kapitole Světová literatura v letech 1900–1914.³⁸ Dle učebnice je avantgarda název pro nové umělecké hnutí a její směry většinou navazují na impresionismus a symbolismus. Jedná se o nové a šokující umění. K umělecké avantgardě řadí učebnice kubismus, funkcionalismus a expresionismus. Do nových avantgardních směrů patří futurismus, civilismus a dadaismus. Rámeček s otázkou k zamyšlení se studentů ptá: „*Jak spolu souvisí avantgarda a moderna? Které z těchto hnutí se objevilo dříve a co z toho vyplývá?*“³⁹ Učebnice tedy považuje avantgardu a modernu za rozdílná hnutí.

V kapitole Česká literatura mezi válkami⁴⁰ je v rámečku pro definice vysvětleno, že pod českou literární avantgardu spadá proletářské umění, poetismus a surrealismus. Na stejném místě jsou všechny směry českého prostředí krátce charakterizovány. Úloha proletářského umění dle učebnice spočívala v agitaci, jejím častým námětem bylo dělnictvo a jeho neslavná sociální situace. Poetismus je spojen výhradně s českým prostředím a vyznačuje se optimismem, hravostí a radostí. Surrealismus se snaží osvobodit mysl od kontroly rozumem a zdůrazňuje podvědomí.

Představení avantgardních směrů

Jednotlivé pododdíly kapitoly věnující se výkladu směrů české avantgardy jsou relativně stručné. K proletářské poezii se učebnice vyjadřuje pouze tím, že byla inspirována ruskou revolucí a marxismem. Představitelé hnutí toužili po harmonii a lidské družnosti. Není uvedeno, pro jakou dobu bylo proletářské umění typické. Příručka čtenáře blíže seznamuje se skupinou Devětsil, ve které se nejdříve sdružovali představitelé proletářské poezie, pak se ale skupina přeorientovala na poetismus, jehož inspiračními zdroji byly cirkus, kino, pouť a exotika. U manifestů poetismu je předložen rok jejich

³⁸ ANDREE, Lukáš, DOROVSKÁ, Ivana, ŠEBELOVÁ, Lenka. *Literatura pro 3. ročník středních škol*. 1. vyd. Brno: Didaktis, 2009. ISBN 978-80-7358-135-0, s. 42–49.

³⁹ *Tamtéž*, s. 45.

⁴⁰ *Tamtéž*, s. 52–101.

publikace i jejich autoři, nejsou zde však uvedeny jejich názvy. O surrealismu se student z učebního textu dozví pouze to, že se k němu přiklonil Vítězslav Nezval.

Představení avantgardních umělců

Kapitola pokračuje medailonky významných představitelů daného období. První z nich je Jiří Wolker. Učebnice představuje jeho významné dílo *Těžká hodina* (1922) společně i s krátkou ukázkou Balady o snu, v níž je postavena do kontrastu buržoazie a proletariát. Dále se příručka věnuje životu a tvorbě Vítězslava Nezvala. Z jeho poetické tvorby důkladněji popisuje *Pantomimu* (1924), ze které přikládá i ukázkou, v níž je patrná láska k exotice a sbírku *Básně noci* (1930), která obsahuje spisovatelovy nejvýznamnější básně. Jako příklad Nezvalovy surrealistické tvorby je uveden *Absolutní hrobař* (1937) s ukázkou básně Vlny. U tvorby Konstantina Biebla je použita ukázkou básně Yorck z díla *S lodí, jež dováží čaj a kávu* (1927) s motivem cestování. Učebnice zmiňuje i autorovo surrealistické období s konkrétními sbírkami *Nebe, peklo, ráj* (1931) a *Zrcadlo noci* (1939). Pro období proletářské poezie Josefa Hory je užita ukázkou básně *Pro koho? z Bouřlivého jara* (1923), kde se objevují motivy chudoby, revoluce, svobody a rudé barvy. Medailonek Jaroslava Seiferta zmiňuje jak jeho tvorbu v duchu proletářské poezie, tak i poetickou tvorbu. Více se však věnuje pouze poetickému dílu *Na vlnách TSF* (1925). Z přiložené ukázky z básně *Filosofie* nejsou poetické rysy patrné. Oddíl popisující tvorbu a život je věnován i Františku Halasovi. Nechybí zde rozbor jeho poetického díla *Sépie* (1927), čímž je čtenáři ukázán rozdíl mezi raným a pozdním poetismem. V rámci charakteristiky *Rozmarného léta* (1926) od Vladislava Vančury, učebnice poukazuje na skutečnost, že se autor přiblížil hravosti poetismu, není zde však napsáno, jakými prostředky toho dosáhl.

7.2 Literatura pro 3. ročník středních škol. Pracovní sešit

Pracovní sešit odpovídá učebnici. Učivo je v obou učebních pomůckách zařazeno na stejné straně, případně se o pár stran liší, což usnadňuje orientaci. V pracovním sešitě jsou zařazeny krátké ukázky a k nim je přidruženo velké množství otázek či úkolů.

Ukázky avantgardní literatury jsou ukotveny v kapitole Česká literatura v letech 1914–1938.⁴¹

Proletářské období Jiřího Wolкера je představeno úryvkem z Balady o očích topičových z *Těžké hodiny* (1922). Otázky a úkoly jsou zaměřeny primárně na hledání jazykových prostředků. Z téže básnické sbírky se zde nachází ukázka z Balady o snu. Otázky a úkoly jsou tentokrát zaměřeny na děj básně. Jeden z úkolů zadává, aby žák na základě ukázky charakterizoval proletářskou poezii. Vzhledem k rozsahu textu by student mohl mít se splněním problém.

Z děl Vítězslava Nezvala nabízí pracovní sešit ukázku z jeho surrealistického díla *Absolutní hrobař* (1937). Sloky jsou přeházené, konkrétní básni chybí jméno a úkolem studenta je sloky seřadit do správného pořadí a báseň pojmenovat. S pojmenováním by mohl být problém, neboť tuto báseň učebnice nezmiňuje. Z Nezvalova poetistického období pracovní sešit seznamuje s výňatkem z *Abecedy* (1924), kde mají žáci přiřadit k jednotlivým čtyřverším odpovídající písmena a vyznačit rýmové schéma slok. Z *Básní noci* (1930) autoři zařazují úryvky ze skladby Podivuhodný kouzelník a Edison. U Podivuhodného kouzelníka mají studenti mj. najít v úryvku prvky typické pro poetismus, které však ve skladbě nejsou jednoznačné.

Poetistické období Konstantina Biebla je v učebnici reprezentováno dvěma ukázkami z jeho díla *S lodí, jež dováží čaj a kávu* (1927). Na základě znaků má žák definovat, ke kterému směru se první ukázka řadí. Dále má hledat asociace a určit druh rýmu. Úkoly druhé ukázky jsou pak zaměřeny primárně na motivy. Žádná z otázek není zaměřena na poetistické rysy.

Ukázka z básně Modlitba dělníkova z *Bouřlivého jara* (1923) přibližuje čtenářům období proletářské poezie Josefa Hory. Na základě znaků má žák určit, do jakého meziválečného uměleckého proudu se báseň řadí. Další otázky a úkoly zaměřené na lyrický subjekt.

⁴¹ ANDREE, Lukáš, DVOŘÁK, Jan a kol. *Literatura pro 3. ročník středních škol. Pracovní sešit*. 1. vyd. Brno: Didaktis, 2009. ISBN 978-80-7358-136-7, s. 54–105.

Vybrané úryvky z poetistického období Jaroslava Seiferta jsou z díla *Na vlnách TSF* (1925). Objevuje se zde báseň Počítadlo, Oči, Ulice, New York a Básník. Úkoly se zaměřují na všechny básně současně. V nich má žák popsat, čím jsou básně originální, roli vizuální stránky, vypsat z textů slovní hříčku, překvapivé spojení významů a pointu a najít kaligram.

Dílo Františka Halase je reprezentováno ukázkami z jeho poetistického díla *Sépie* (1927), konkrétně ukázkami z básní Dva a Sépie. Úkoly prvního výňatku jsou zaměřené na jazyk. Úkoly básně *Sépie* zadávají skupinovou práci. Žáci mají připravit otázky týkající se obsahu a formální stránky básně.

Úkol u díla *Rozmarné léto* (1926) od Vladislava Vančury zadává studentům vyvodit vzájemný vztah kanovníka Rocha a Antonína Důry. Čítanka se následně ptá na to, jak na čtenáře působí jejich dialog a co se můžou dozvědět o maloměstřáckém způsobu života.

8 Řada *Literatura v souvislostech 1–4* nakladatelství Fraus

Řada *Literatura v souvislostech 1–4* byla vydávána nakladatelstvím Fraus v letech 2013–2015. Fraus se soustředí na vydávání tištěných i interaktivních učebnic a vzdělávacích materiálů pro základní i střední školy. Řada vycházela společně s elektronickými čítankami, které ve školním roce 2018/2019 přestaly být přístupné.

8.1 *Literatura v souvislostech 3*

Učebnice *Literatura v souvislostech 3*, jejíž autor je Daniel Jakubíček, je atraktivní svým vzhledem. Je celobarevná a obsahuje hojný obrazový materiál. Důležité pojmy jsou barevně zvýrazněné, jména autorů a jejich díla jsou ztučněna. Součástí učebnic je i řada námětů k činnosti, zamyšlení, zajímavostí a doplňujících otázek. Kapitoly jsou tvořeny stručně a přehledně. V závěru knihy jsou sepsány klíčové kompetence a očekávané výstupy, jež odpovídají RVP G⁴² z roku 2007.

⁴² Rámcový vzdělávací program pro gymnázia

Termín avantgarda autor poprvé zmiňuje v podkapitole Směry a proudy kapitoly Světová literatura v letech 1895–1918 aneb Svět tančí valčík.⁴³ Za avantgardu souhrnně označuje etapu kultury od konce 19. století po první třetinu 20. století. Je zde uveden francouzský pojem l'avant garde, který označuje přední stráž nebo předvoj, v jehož významu je obsažena nezakořeněnost mladých, již se rozešli s tradičními hodnotami. Správný zápis francouzského slova je ovšem l'avant-garde. Jakubíček rozděluje avantgardu dle toho, ve kterých aspektech viděla důležitost prvků nového umění do dvou základních proudů. První z nich vychází z kubismu a zahrnuje abstraktivismus a futurismus, druhá linie je zahájena expresionismem a jde přes dadaismus k surrealismu.

V podkapitole Směry a proudy oddílu Česká literatura v letech 1918–1945⁴⁴ učebnice vyjmenovává směry patřící pod křídla avantgardy – abstraktivismus, dadaismus, expresionismus, futurismus, konstruktivismus, kubismus, funkcionalismus, poetismus, proletářské umění a surrealismus. Je zde správně poukázáno na skutečnost, že avantgardní hnutí českou literaturu silněji zasáhla až po první světové válce v souvislosti s možnostmi nového společenského vývoje v nově vzniklém Československu. Není nicméně řečeno, která konkrétní avantgardní hnutí se českého umění dotkla.

Jako základnu pro české avantgardní hnutí je příručkou považován Umělecký svaz Devětsil, „*levicově orientované sdružení založené 5.10.1920 studenty pražského gymnázia v Křemencově ulici.*“⁴⁵ Umělci, kteří Devětsil založili, ovšem nebyli pouze studenty gymnázia v Křemencově ulici. Jednalo se např. i o bývalé studenty, kteří se poznali na gymnáziu na Žižkově. Mezi zakládající členy USD dle autora patří Vladislav Vančura, Adolf Hoffmeister, Artuš Černík, Jaroslav Seifert, Karel Teige, Jindřich Honzl a Franz Carl Weiskopf. V prvním programovém prohlášení, které bylo vydáno v Pražském pondělí, se ale neobjevují jména J. Honzla a F. C. Weiskopfa.⁴⁶ Učebnice se zaobírá i vznikem názvu sdružení. Nápad na jméno přisuzuje Josefu Čapkovi. Tato verze je pouze jedna z možných, neboť se jednotliví členové skupiny neshodují na genezi názvu

⁴³ JAKUBÍČEK, Daniel. *Literatura v souvislostech* 3. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-991-9, s. 10–26.

⁴⁴ *Tamtéž*, s. 69–78.

⁴⁵ *Tamtéž*, s. 164.

⁴⁶ Adolf Hoffmeister v seznamu členů skupiny Devětsilu (HOFFMEISTER, Adolf. *Podoby a předobrazy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1988. ISBN 22-029-88, s. 43–45.) J. Honzla i F. C. Weiskopfa jako zakládající členy uvádí.

sdužení.⁴⁷ Dále se autor učebnice zmiňuje o tom, že do roku 1922 do sdužení vstoupil Jiří Wolker a Vítězslav Nezval.

Představení proletářské poezie

V učebnici je poukázáno na skutečnost, že zpočátku byl s proletářskou literaturou spjat Devětsil. Dále je zde uvedeno, že cílem proletářského umění bylo propagovat politické cíle a za důležitou považuje myšlenku sociální spravedlnosti a nutnosti revolučního převratu. Proletářskou literaturu podle příručky reprezentuje Jindřich Hořejší *Hudbou na náměstí* (1921) a *Korálovým náhrdelníkem* (1923), Jaroslav Seifert *Městem v slzách* (1921) a Vítězslav Nezval dílem *Most* (1922). Podle Jana Mukařovského Nezvalova prvotina *Most* není rázu proletářské poezie, nýbrž se v ní objevují prvky symbolismu a dekadence.⁴⁸

Představení poetismu

V roce 1924 se USD přeorientoval na jediný umělecký směr českého původu, poetismus. Učebnice zmiňuje jeho manifesty *Poetismus* (1924) a *Papoušek na motocyklu čili O řemesle básnickém* (1924), z nichž předkládá ukázky, což umožňuje studentovi lepší orientaci v problematice. Jako hlavní rysy směru jsou udávány důraz na fantazii, rozpustilost, volná asociace představ, inspirace lidovými zábavami a obliba exotických námětů.

Představení surrealismu

Začátek 30. let symbolizuje posun od poetismu k surrealismu. Učebnice uvádí klíčové představitele českého surrealismu Vítězslava Nezvala, na jehož podnět byla založena Surrealistická skupina. Manifest nově vzniklé skupiny podepsal Konstantin Biebl, Karel Teige, Jindřich Štyrský, Jindřich Honzl, Toyen a Jaroslav Ježek. Jakubíček zmiňuje, že Nezval skupinu rozpouští kvůli protisovětským stanoviskům některých členů. Nejsou zde uvedeny konkrétní roky činnosti skupiny.

⁴⁷ Např. Hoffmeister přisuzuje vznik názvu bratřím Čapkům (HOFFMEISTER, Adolf. *Podoby a předobrazy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1988. ISBN 22-029-88, s. 38), Suk za autora jména považuje Teiga (SUK, Ivan. *Začátky Devětsilu*. In *Literární noviny*. 1931, roč. 5, č. 17, s. 1.)

⁴⁸ MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol. *Dějiny české literatury IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-48-3, s. 338.

Představení avantgardních umělců

Následující podkapitola je věnována české poezii, kde jsou žáci podrobněji seznámeni s dílem jednotlivých spisovatelů. Své místo má v pododdílu Josef Hora, pro něhož byl během fáze proletářského umění dle autora charakteristický soucit a kritika soudobého kapitalistického světa. Mezi jeho díla patří *Pracující den* (1920), *Bouřlivé jaro* (1923) a *Srdce a vřava světa* (1922). Stanislav Kostka Neumann burcuje *Rudými zpěvy* (1923). Představena je i stěžejní sbírka Jiřího Wolкера *Těžká hodina* (1922), která je postavena do kontrastu s jeho ranější sbírkou *Host do domu* (1921).

Podrobněji se učebnice věnuje poetistickému dílu Jaroslava Seiferta *Na vlnách TSF* (1925), ve kterém je oslavována technika. V jeho sbírce *Slavík zpívá špatně* (1926) se objevuje touha po klidu a meditace a v dílu *Poštovní holub* (1929) již svět Seiferta neokouzluje, ale znepokojuje. První Nezvalova poetistická fáze je v příručce reprezentována *Pantomimou* (1924), druhá *Akrobatem* (1927) a třetí *Edisonem* (1928). Připojena je ukázka z *Abecedy* (1924), v níž jsou patrné asociace a hra s grafickou podobou. Konstantin Biebl napsal v duchu poetismu díla *Zlatými řetězy* (1926) a *Nový Ikaros* (1929). Od tohoto autora se zde objevuje úryvek z díla *S lodí, jež dováží čaj a kávu* (1927) s motivem exotických dálek a cestování. V oddílu věnovaném tvorbě Františka Halase je zmíněna jeho poetistická prvotina *Sépie* (1927).

Surrealismus je spojen dle příručky s Vítězslavem Nezvalem a jeho díly *Praha s prsty deště* (1936), *Žena v množném čísle* (1936) a *Absolutní hrobař* (1937). Oceňujeme, že autor učebnice neopomenul ani surrealistické období Konstantina Biebla s tvorbou *Nebe, peklo, ráj* (1931) a *Zrcadlo noci* (1939).

K dílům, jež učebnice uvádí, je zřídka kdy připojena charakteristika, spíše se jedná o výčet.

9 Řada *Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Učebnice pro 1.–4. ročník* a *Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Pracovní sešit pro 1.–4. ročník* nakladatelství Taktik

Řada učebnic *Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Učebnice pro 1.–4. ročník* vycházela mezi lety 2018 a 2019 pod nakladatelstvím Taktik.

Na její tvorbě se podílel kolektiv autorů. Taktik se soustředí na vydávání učebních materiálů, které pokrývají širokou škálu předmětů. Součástí kompletu jsou i pracovní sešity.

9.1 Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Učebnice pro 3. ročník

Učebnice je na první pohled atraktivní svou grafickou podobou. Kniha je celobarevná a obsahuje bohaté obrazové podklady. Důležité pojmy a autoři jsou ztučněni, jednotlivá díla jsou barevně zvýrazněna. Pomocí rámečků přináší učebnice různé zajímavosti, které se snaží přiblížit autora z jiného pohledu, tipy na výlet, slovníček pojmů, citáty a otázky k zamyšlení. Také se zde objevují ukázky z literárních děl, na něž navazují doplňující otázky a úkoly. Za dílčími kapitolami je zařazeno shrnutí daného období a opakovací otázky. V samém závěru knihy se nachází slovník literárních pojmů, rejstřík autorů a přehled držitelů Nobelovy ceny za literaturu.

S pojmem avantgarda příručka seznamuje v kapitole Světová poezie na počátku 20. století.⁴⁹ „*Umění přelomu 19. a 20. století charakterizujeme slovem moderna, moderní umění. Pro nové umělecké směry vznikající od počátku 20. století se vžil pojem avantgarda.*“⁵⁰ Příručka tedy chápe avantgardu a modernu jako odlišná hnutí. V učebnici se dále hovoří o tom, že v rámci avantgardy umělci využívají nové postupy.

Ve Slovníku literárních pojmů⁵¹ je uvedeno, že za avantgardní jsou považováni umělci či skupiny, jejichž tvorba je nová a průkopnická a pojem avantgarda souhrnně označuje moderní umělecké směry. Výčet avantgardních směrů zařazuje kubismus, fauvismus, futurismus, kubofuturismus, dadaismus, surrealismus, expresionismus, imagismus a poetismus. Za avantgardní skupiny jsou v našem prostředí považována sdružení Devětsil a Skupina 42.

Kapitola Česká poezie od první do konce druhé světové války⁵² se nejprve zaměřila na sdružení Devětsil. Mezi zakládající členy dle učebnice patřil Karel Teige,

⁴⁹ JIŘIČKOVÁ, Eva a kol. *Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Učebnice pro 3. ročník*. 1. vyd. Praha: Taktik, 2018. ISBN 978-80-7563-108-4, s. 5–15.

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 5.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 114–116.

⁵² *Tamtéž*, s. 70–85.

Vladislav Vančura, Adolf Hoffmeister, Otakar Mrkvička, František Muzika, Jindřich Štyrský, Toyen, Jaroslav Seifert a Vítězslav Nezval. Jméno Otakara Mrkvičky, Toyen, Jindřicha Štyrského a Františka Muziky se však v první programovém prohlášení Devětsilu neobjevuje.

Představení poetismu

Učebnice deklaruje, že vliv poetismu je znát i v próze a jako příklad uvádí *Rozmarné léto* (1926) od Vladislava Vančuru. U poetismu je zdůrazněno to, že jde o český literární směr a vznikl v prostředí USD. Chybně je zde uveden fakt, že roku 1924 vyšel Manifest poetismu. V roce 1924 vyšly manifesty poetismu s názvem *Poetismus* a *Papoušek na motocyklu*. Manifest s názvem *Manifest poetismu* vznikl až roku 1928. V krátkém pojednání o poetismu jsou v učebnici heslovitě uvedeny jeho znaky (např. volná obrazotvornost, volné řazení asociací, motivy cirkusu, exotiky, radosti...).

Představení surrealismu

K surrealismu v českém prostředí uvádí příručka existenci Surrealistické skupiny, jež byla založena na podnět Vítězslava Nezvala roku 1934. Kromě Nezvala jsou zmíněna jména i dalších členů (Karel Teige, Konstantin Biebl, Jindřich Heisler, Jindřich Honzl atd.). Surrealistická skupina byla v kontaktu se zahraničními surrealistickými básníky.

Představení avantgardních umělců

V kapitole dále následují medailonky jednotlivých básníků tvořících v období první poloviny 20. století. V představení života a tvorby Vítězslava Nezvala se učebnice zabývá jeho poetistickými díly *Pantomima* (1924), *Abeceda* (1924), *Podivuhodný kouzelník* (1922). V ukázce skladby Edison ze sbírky *Básně noci* (1930) je patrný obdiv k novým vynálezům, řazení asociací a motiv radosti. Nezvalovo surrealistické období je ukázáno na výňatcích ze sbírek z roku 1936 *Žena v množném čísle* a *Praha s prsty deště*, v nichž lze identifikovat psychický automatismus. Úryvek ze *Sépie* (1927) Františka Halase dokládá pozdější vývoj poetismu směrem k deziluzi, stejně tak jako vybraná část z *Nového Ikara* (1929) od Konstantina Biebla. V oddílu věnovaném Konstantinu Bieblovi nechybí ukázka ze sbírky *S lodí, jež dováží čaj a kávu* (1927), kde se objevuje typický motiv poetismu – exotika. Učebnice zmiňuje, že do jeho poetistického období spadá

i sbírka *Zlatými řetězy* (1926). Úryvek z básně *Počítadlo* ze sbírky *Na vlnách TSF* (1925) Jaroslava Seiferta je vybraný velmi vhodně, neboť je zde patrná hra s grafickou stránkou básně a láska k exotice, typické rysy poetismu.

9.2 Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Pracovní sešit pro 3. ročník

Pracovní sešit obsahuje stejnojmenné kapitoly jako přidružená učebnice. Součástí jsou krátké ukázky, jež jsou doplněny četnými úkoly a otázkami. Na konci každé kapitoly se nachází krátký test, jenž je zaměřen primárně na tvorbu jednotlivých spisovatelů.

Na první dvojstraně kapitoly *Česká poezie v první polovině 20. století*⁵³ se nachází několik úryvků od různorodých autorů, žáci mají provést rozbor a doplnit, o který umělecký směr se v ukázce jedná. Z poetismu se zde nachází *Abeceda* (1924) od Vítězslava Nezvala a *S lodí, jež dováží čaj a kávu* (1927) od Konstantina Biebla. Ze surrealismu se zde objevuje *Žena v množném čísle* (1936) od Vítězslava Nezvala.

Na následujících stranách podává pracovní sešit výňatky z děl spisovatelů patřící do daného období. Poetistické období Vítězslava Nezvala je reprezentováno *Abecedou* (1926). Úkolem čtenáře je pouze přiřadit k jednotlivým básním konkrétní písmeno abecedy. Poté se zde objevuje pět úryvků z díla *Básně noci* (1930). Čtenář má k ukázkám přiřadit název skladby, což může být obtížné vzhledem k jejich krátkému rozsahu v pracovním sešitě. Následující úkoly jsou zaměřeny na kompozici, motivy, jazyk a význam výňatků.

U poetistického období Jaroslava Seiferta se nachází čtyři úryvky různých básní díla *Na vlnách TSF* (1925). Žák má k jednotlivým básním sbírky přiřadit jejich názvy a zaškrtnout pocity, jež vyznívají z autorových veršů.

Na stránkách věnovaných Konstantinu Bieblovi se nalézají dva výňatky z díla *S lodí, jež dováží čaj a kávu* (1927). V básni *Návštěva* má student vyhledat metaforu a popsat, o čem báseň vypovídá. V básni *Na bílém polštáři* má žák najít básnické

⁵³ JIŘIČKOVÁ, Eva a kol. *Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Pracovní sešit pro 3. ročník*. 1. vyd. Praha: Taktik, 2018. ISBN 978-80-7563-109-1, s. 67–82.

přirovnání a metaforu. Ve výňatku z poetického díla *Zlatými řetězy* (1926) je úkolem žáka najít exotické motivy.

Ukázka z *Rozmarného léta* (1926) Vladislava Vančury se nachází v kapitole Česká próza a drama od první do konce druhé světové války.⁵⁴ Žáci mají charakterizovat text z hlediska jazykové stránky. Následující otázky jsou zaměřené na děj a jazyk.

10 Česká meziválečná avantgardní literatura pohledem učebních materiálů

10.1 Vztah moderny a avantgardy z hlediska učebních materiálů

Některé příručky se vyjadřují ke vztahu moderny a avantgardy. Učebnice *Kouzelné zrcadlo literatury: Sny a realita moderního světa* (2003), *Literatura III: výklad, interpretace, literární teorie* (1999), *Literatura pro 3. ročník gymnázií* (2003) a *Literatura pro 3. ročník středních škol* (2009) chápou modernu a avantgardu jako rozdílná hnutí. Zbylé učebnice se k problematice nevyjadřují. Zde je nutné podotknout, že názory na vztah moderny a avantgardy jsou různorodé.

Bohemistka Zuzana Říhová ve své monografii *Vprostřed davu: česká avantgarda mezi individualismem a kolektivismem* (2016) rezignuje na univerzální vymezení pojmů moderny a avantgardy, podotýká však, že ačkoli se avantgarda prezentovala jako hnutí bez ideových a uměleckých kořenů, bylo zjevné, že reaguje na myšlenkový i umělecký svět moderny.⁵⁵ Literární vědec Vladimír Papoušek uvádí, že avantgarda se pokouší být trvalou proměnou, nikoli nahradit staré umění uměním novým. Odmítá však názor, že avantgardou je každé nové umění, jež se dostává do střetu s tradicí.⁵⁶ Literární vědec Silvio Vietta přišel s konceptem „dlouhé moderny“, považuje modernu za makroepochu od konce 18. století do poloviny 20. století a avantgardu za mikroepochu. S tímto konceptem se ztotožňuje např. literární vědec Daniel Vojtěch.⁵⁷

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 83–111.

⁵⁵ ŘÍHOVÁ, Zuzana. *Vprostřed davu: mezi individualismem a kolektivismem*. 1. vyd. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2549-4, s. 19.

⁵⁶ PAPOUŠEK, Vladimír. *Gravitace avantgard*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007. ISBN 978-80-86903-52-1, s. 20.

⁵⁷ VOJTĚCH, Daniel. *Vášeň a ideál*. Na křižovatkách moderny. 1. vyd. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1693-5.

Vzhledem k tomu, že v názorech odborníků panuje nejednotnost, domníváme se, že by bylo vhodné tento problém v učebnicích zmínit.

10.2 Pohled na pojem avantgarda z hlediska učebních materiálů

V učebních materiálech je pojem avantgarda nejčastěji vysvětlen v kapitolách věnovaných světové literatuře daného období. Od počátků české meziválečné avantgardy byl znát velký vliv avantgardy světové. Čeští avantgardní umělci byli v kontaktu se zahraničními umělci tohoto hnutí, jejichž díla byla v našem prostředí často překládána do češtiny.⁵⁸ Proletářské umění a surrealismus, které některé učebnice zahrnují do české meziválečné avantgardy, mají své počátky právě ve světě.

Avantgardní literatura je učebními texty definována různorodě. Souhrnně by se dalo říci, že učební texty vnímají avantgardu jako nové umění. V některých případech (*Literatura 3, Česká a světová literatura pro 3. ročník středních škol, Literatura v souvislostech 3*) učebnice deklarují, že se avantgardní umění rozešlo s tradičními hodnotami, uměním a tradicemi 19. století. Pojem avantgarda je v učebních materiálech vysvětlen dostatečně. Učebnice popisují specifika avantgardy i novoty, které toto hnutí do umění přineslo. Většina učebnic termín avantgarda nevztahuje pouze na oblast literatury, ale zmiňuje i další umělecké sféry, které avantgarda zasáhla, což deklaruje provázanost umění. Pouze v případě příručky *Literatura III: výklad, interpretace, literární teorie* (1999) není podána žádná definice tohoto hnutí. Z chronologického hlediska jsme žádnou tendenci v prezentaci avantgardy nevysledovali.

10.3 Zařazení uměleckých směrů do české meziválečné avantgardy z hlediska učebních materiálů

Pouze učebnice *Kouzelné zrcadlo literatury: Sny a realita moderního světa* (2003), *Literatura v souvislostech 3* (2013) a *Nová literatura 3* (2018) podávají kompletní výčet všech uměleckých směrů, jež chápou jako avantgardní. Příručka *Literatura pro 3. ročník středních škol* (2009) poskytuje výčet světových avantgardních směrů a zvláště pak výčet směrů, které spadají pod českou avantgardu. Ve zbylých

⁵⁸ Zlomový byl překlad Karla Čapka básně *Pásmo* od Guillaumea Apollinaira roku 1919.

učebnicích je nutné pochopit z kontextu, které avantgardní směry se uplatnily v českém prostředí.

Proletářské umění zařazuje do české meziválečné avantgardy z celkem devíti učebnic pět (*Kouzelné zrcadlo literatury: Sny a realita moderního světa, Česká a světová literatura pro 3. ročník středních škol, Literatura III: výklad, interpretace a literární teorie, Literatura v souvislostech 3 a Literatura pro 3. ročník středních škol*). Poetismus do ní řadí všechny příručky kromě knihy *Literatura pro 3. ročník gymnázií* a surrealismus sedm knih (kromě *Literatura III: výklad, interpretace a literární teorie* a *Literatura v kostce pro SŠ*).

10.4 Zařazení spisovatelů do českých meziválečných avantgardních směrů z hlediska učebnic

Do proletářského umění ve všech pěti případech zařazují učebnice Jiřího Wolker a Josefa Horu. Jiřímu Wolkerovi je věnováno více prostoru než Josefu Horovi, učební texty podrobně charakterizují jeho dílo *Těžká hodina* (1922). Ve čtyřech případech je do tohoto směru řazen Jaroslav Seifert. Méně se objevují jména Stanislava Kostky Neumanna a Jindřicha Hořejšího. Pouze jednou je u tohoto směru uveden Konstantin Biebl a Vítězslav Nezval.

Osm učebnic zařadilo do české meziválečné avantgardy poetismus. Ve všech těchto učebních textech se objevuje charakteristika poetického díla Vítězslava Nezvala, Jaroslava Seiferta a Konstantina Biebla. Nejvíce prostoru získal Vítězslav Nezval, učebnice k jeho poetickému období uvádějí četné příklady. Z díla Jaroslava Seiferta se příručky nejvíce zaměřují na *Na vlnách TSF* (1925) a z díla Konstantina Biebla na *S lodí, jež dováží čaj a kávu* (1927). Novelu Vladislava Vančury *Rozmarné léto* (1926) uvádí pět učebnic. Ve třech případech učebnice pojednávají o Františku Halasovi a vždy k jeho poetickému období zmiňují dílo *Sépie* (1927). Poetickou prvotinu Vladimíra Holana *Blouznivý vějíř* (1926) uvádí pouze jedna učebnice.

Surrealismus je ve všech sedmi případech spojován se jménem Vítězslava Nezvala, nejčastěji učebnice představují jeho dílo *Absolutní hrobař* (1937). O surrealistickém díle Konstantina Biebla pojednávají čtyři učebnice.

10.5 Práce čítanek s ukázkami

Čítanky vydané v 90. letech 20. století a na začátku prvního desetiletí jsou specifické dlouhými ukázkami. Otázek a úkolů je spíše menší množství, knihy *Čítanka české a světové literatury pro 3. ročník středních škol* (1999) a *Čítanka pro 3. ročník* (1999) neobsahují otázky a úkoly žádné. *Čítanka 3* (1995) řadí otázky a úkoly až za jednotlivé tematické celky.

V 10. letech 21. století proběhla změna maturitní zkoušky, jež se postupně stala jednotnou pro všechny střední školy. S touto změnou přichází i nová vlna učebnic, která cílí na přípravu studentů na nový typ maturity. Čítanky a pracovní sešity jsou zaměřené především na interpretaci textu a dlouhé ukázky nahrazují ukázky kratší, což lze vidět pracovních sešitech od Didaktisu⁵⁹ a od Taktiku.⁶⁰ Elektronické čítanky řady *Literatury v souvislostech 1–4*, vydávané v letech 2013–2015, přestaly být ve školním roce 2018/2019 dostupné, předpokládáme však, že i ony pracovaly podobným způsobem.

10.6 Zařazení spisovatelů do českých meziválečných avantgardních směrů z hlediska učebnic

V čítankách jsme se zaměřili pouze na ty výňatky z děl, ke kterým se učebnice či čítanka jasně vyjádřila, že patří do daného směru.

Všechny čtyři čítanky, věnující se proletářské poezii jako avantgardnímu hnutí, obsahují rozbor ukázku básnické sbírky *Těžká hodina* (1922) Jiřího Wolкера. Nedá se říci, že by jedna z jeho básní v čítankách dominovala, autoři učebních textů vybírali dle různých kritérií. Ve třech případech byly užity texty Josefa Hory, konkrétně dvakrát *Dělnická madona z Pracujícího dne* (1920). Výňatky z *Rudých zpěvů* (1923) od Stanislava Kostky Neumanna a z *Hudby na náměstí* (1921) od Jindřicha Hořejšího byly využity jednou.

Poetismus považuje za český meziválečný avantgardní směr sedm čítanek a všechny využívají ukázky děl Vítězslava Nezvala, nejvíce je zastoupen první zpěv

⁵⁹ ANDREE, Lukáš, DVOŘÁK, Jan a kol. *Literatura pro 3. ročník středních škol. Pracovní sešit*. 1. vyd. Brno: Didaktis, 2009. ISBN 978-80-7358-136-7.

⁶⁰ JIŘÍČKOVÁ, Eva a kol. *Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Pracovní sešit pro 3. ročník*. 1. vyd. Praha: Taktik, 2018. ISBN 978-80-7563-109-1.

Edisona (1928). V těsném závěsu je *Podivuhodný kouzelník* (1922) a *Abeceda* (1924). Ve všech případech se také nachází ukázka ze Seifertovy básnické sbírky *Na vlnách TSF* (1925), nejčastěji Počítadlo. Pět čítanek předkládá ukázku z díla *S lodí, jež dováží čaj a kávu* (1927) od Konstantina Biebla a z díla *Rozmarné léto* (1926) Vladislava Vančury. Ukázka z Halasovy *Sépie* (1927) se objevuje ve dvou příručkách.

V šesti čítankách se objevují ukázky ze surrealismu našeho prostředí. Jedná se pouze o ukázky děl Vítězslava Nezvala, třikrát je zastoupen *Absolutní hrobař* (1937) a *Žena v množném čísle* (1936). Úryvky děl jiných spisovatelů se zde neobjevují.

Závěr

Předkládaná bakalářská práce zkoumá zastoupení české meziválečné avantgardní literatury v učebnicích pro střední školy. V první části jsme představili devět učebnic a sedm čítanek, celkem tedy šestnáct publikací. Zaměřili jsme se především na to, jak je v učebnicích avantgarda definována, které směry jsou považovány za avantgardní a na zastoupení jednotlivých avantgardních spisovatelů a jejich děl v učebních textech. V čítankách jsme zkoumali práci s ukázkami a jakou měrou jsou zde zastoupeni daní umělci a jejich tvorba.

Ve druhé části jsme učebnice vyhodnocovali. Zjistili jsme, že pohled na zařazení směrů pod českou meziválečnou avantgardu se liší. Některé učebnice počítají s proletářským uměním, poetismem a surrealismem, jiné pouze s některými z nich. Jako nedostatek se jeví to, že většina učebnic nepodává kompletní výčet avantgardních směrů a čtenář se je dozví až z kontextu, kdy je k danému směru připojen přívlastek „avantgardní“. V těchto případech může dojít ke snadnému přehlédnutí.

Učebnice se také v několika případech vyjadřují ke vztahu avantgardy a moderny, kdy avantgardu a modernu prezentují jako oddělená hnutí. Zde bychom upřednostnili, kdyby učební texty poukázaly na skutečnost, že se jedná o problematické téma.

Zastoupení jednotlivých spisovatelů a jejich děl v učebnicích a čítankách je vhodné. Přestože se domníváme, že v některých učebnicích by si avantgarda zasloužila více prostoru, musíme přihlídnout k faktu, že učebnice jsou určeny určité kategorii

příjemců. Dále mají autoři učebnic povinnost dodržet předepsaný počet znaků a musí se rozhodovat, které informace budou vyselektovány.

Seznam literatury

Primární literatura

ANDREE, Lukáš, DOROVSKÁ, Ivana, ŠEBELOVÁ, Lenka. *Literatura pro 3. ročník středních škol*. 1. vyd. Praha: Didaktis, 2009, 160 s. ISBN 978-80-7358-135-0.

ANDREE, Lukáš, DVOŘÁK, Jan a kol. *Literatura pro 3. ročník středních škol. Pracovní sešit*. 1. vyd. Praha: Didaktis, 2009, 159 s. ISBN 978-80-7358-136-7.

BLAŽKE, Jaroslav. *Kouzelné zrcadlo literatury: Sny a realita moderního světa*. 1. vyd. Praha: Velryba, 2003, 295 s. ISBN 80-85860-15-5.

HOFFMANN, Bohuslav. *Literatura III: Výbor textů, interpretace, literární teorie*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1999, 295 s. ISBN 80-7183-179-4.

HOFFMANN, Bohuslav. *Literatura III: Výklad, interpretace, literární teorie*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1999, 295 s. ISBN 80-71-83-179-4.

JAKUBÍČEK, Daniel. *Literatura v souvislostech 3*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2011, 256 s. ISBN 978-80-7238-991-9.

JIŘIČKOVÁ, Eva a kol. *Nová literatura pro střední školy s ukázkami literárních děl. Pracovní sešit pro 3. ročník*. 1. vyd. Praha: Taktik, 2018, 112 s. ISBN 978-80-7563-109-1.

JIŘIČKOVÁ, Eva a kol. *Nová literatura 3. Učebnice pro 3. ročník*. 1. vyd. Praha: Taktik, 2018, 120 s. ISBN 978-80-7563-108-4.

MARTINKOVÁ, Věra a kol. *Čítanka 3*. 3. vyd. Praha: Trizonia, 1995, 351 s. ISBN 80 85573-15-6.

MARTINKOVÁ, Věra a kol. *Literatura 3: Dějiny literatury pro 3. ročník středních škol*. 3. vyd. Praha: Trizonia, 1995, 136 s. ISBN 80-85573-13-X.

NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura pro 3. ročník středních škol*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999, 168 s. ISBN 80-7168-661-1.

NEZKUSIL, Vladimír. *Čítanka české a světové literatury pro 3. ročník středních škol*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999, 264 s. ISBN 80-7168-649-2.

SOCHROVÁ, Marie. *Čítanka III. k Literatuře v kostce*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2007, 192 s. ISBN 978-80-253-0188-3.

SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce pro SŠ*. Praha: Fragment, 2007, 176 s. ISBN 978-80-253-0185-2.

SOUKAL, Josef a kol. *Čítanka pro 3. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: SPN, 2003, 352 s. ISBN 80-7235-226-1.

SOUKAL, Josef a kol. *Literatura pro 3. ročník gymnázií*. 1. vyd. Praha: SPN, 2003, 336 s. ISBN 80-7235-227-X.

Sekundární literatura

HOFFMEISTER, Adolf. *Podoby a předobrazy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1988, 400 s. ISBN 22-029-88.

MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol. *Dějiny české literatury IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, 714 s. ISBN 80-85865-48-3.

PAPOUŠEK, Vladimír. *Gravitace avantgard*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007, 148 s. ISBN 978-80-86903-52-1.

ŘÍHOVÁ, Zuzana. *Vprostřed davu: mezi individualismem a kolektivismem*. 1. vyd. Praha: Academia, 2016, 261 s. ISBN 978-80-200-2549-4.

SUK, Ivan. Začátky Devětsilu. In *Literární noviny*. 1931, roč. 5, č. 17, s. 1.

VOJTĚCH, Daniel. *Vášeň a ideál. Na křižovatkách moderny*. 1. vyd. Praha: Academia, 2008, 273 s. ISBN 978-80-200-1693-5.